

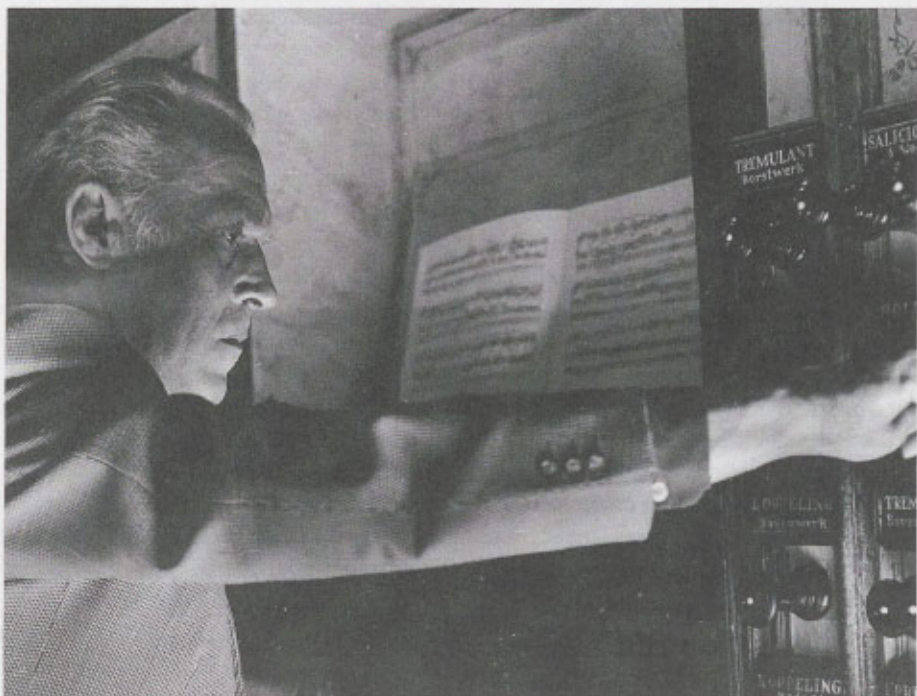
Willem Hendrik Zwart

Organist van de Bovenkerk

door Hans Wiersma

Op 29 april 1997 verloor Kampen door de dood een belangrijk burger: Willem Hendrik Zwart, organist van de Bovenkerk. Hij was sinds 1954 als zodanig in dienst van de Hervormde gemeente (kerkvoogdij) van Kampen, en doordat hij dat -naar eigen vastberaden wens- tot zijn 70ste jaar volhield (1995) heeft zijn Kamper dienstbetrekking niet minder dan 40 jaar geduurd. Maar hij was geen geboren en getogen Kamper. Voor hij aan de Bovenkerk verbonden werd, had de Zaankanter er, na zijn leerjaren aan de conservatoria van Amsterdam en Utrecht, negen jaren Coevorden en een korte tijd Groningen opzitten, en woonde hij, mede in verband met een bijbaan als muziekleraar in het voortgezet onderwijs, te Emmen. Daar zijn ook zijn vier kinderen geboren, onder wie de beide zoons Everhard en Jan Quintus, die in het muzikale voetspoor van hun vader traden. Doch men kan zich voorstellen dat hij in die 40 Kamper jaren steeds meer voor een "echte Kamper" mocht doorgaan.

De benoeming in Kampen bood fraaie perspectieven. Vaste bespeler te zijn van het grote, oude orgel in de Bovenkerk, waar zijn fameuze vader Jan Zwart (1877-1937) dikwijls als gastorganist was opgetreden, bood een "strelend vooruitzicht". Helaas bleef het voorlopig

Willem Hendrik Zwart in actie op het Bovenkerkorgel. Foto uit de serie "77 bekende Kampenaren" (anno 1997, gemaakt door Coen Admiraal/ Fotoclub Phoenix, Kampen).

bij een vooruitzicht, want reeds in 1955, dus kort na zijn benoeming, werd de Bovenkerk wegens gevaar van vallend steen- en pleisterwerk gesloten, en dat bleef zo, tot in 1966 de kerk, na gedeeltelijke restauratie, weer voorlopig in gebruik genomen kon worden, en het orgel -althans het rugpositief- weer speelbaar werd gemaakt. De volledige orgelrestauratie begon nadien pas, in 1968 en duurde tot 1975. Tussen 1955 en 1966 werden de kerkdiensten gehouden in de aula van de nabijgelegen Theologische Hogeschool, waar de organist Willem Hendrik Zwart, in dubbele (benauwd warme) diensten, op een kabinetorgel met 180 pijpjes zijn baan waar te maken had.

"Wandelconcerten"

Geen wonder, dat hij al heel enthousiast was, toen hij in de gedeeltelijk weer opengestelde kerk het tijdelijk herplaatste rugpositief kon bespelen. En uit pure drang naar het populariseren van zijn orgel- een drang die hij van vader Jan had meegekregen- begon hij toen reeds met "wandelconcerten", waarin hij de werking van het instrument uitlegde en het effect in bekend populair orgelrepertoire liet horen.

De definitieve restauratie van het orgel, die in '68 begon, betekende veel voor Willem Hendrik Zwart. Hij trad als adviseur op, met blijvend naast zich in de "orgelcommissie" Feike Asma (leerling van vader Jan) en dr M. A. Vente. In 1975 werd het orgel, gerestaureerd naar de gegevens die een eerdere restauratie door de meester-orgelbouwer Albertus Anthonie Hinsz in de jaren 1741-1743 had opgeleverd, door de commissie overgedragen aan de Kerkvoogdij. Toen pas kon Willem Hendrik de carrière beginnen, die hij zich bij zijn benoeming had voorgesteld.

Doordat hij, gedachtig aan zijn vader Jan Zwart, een krachtig stempel wilde drukken op de wijze, waarop zijn orgel in de gemeenschap zou functioneren, deden zich spanningen voor, die het feestelijke weder-ingebruiknemen van het luisterrijk gerestaureerde instrument in de Bovenkerk wat bedierven. De "orgelpuristen" in Kampen, d.w.z. de orgelliefhebbers, die het orgel bovenal als autonoom instrument zagen, tegenover de "romantici", die er liever een soort geconcentreerd symfonie-orkest in wilden herkennen en vaak wat meer populistisch van instelling waren dan de puristen, waren niet tevreden.

Zij vonden, dat zij niet aan hun trekken kwamen in de keuze van gastorganisten en ze waren bovendien ernstig verstoord over de wijze, waarop Willem Hendrik Zwart en de kring rondom hem het orgel populariseerden in speelwijze en reclametactiek. In de krant ontbrandde zo een heftige strijd tussen de partijen door middel van ingezonden stukken. Gelukkig leverde de strijd ook goede resultaten op, waardoor het evenwicht werd hersteld. De puristisch ingestelde Stichting Kerk & Muziek Kampen ging een zeer goede, ofschoon helaas niet eindeloze toekomst tegemoet en de Kerkvoogdij formeerde, om de kerk buiten de artistieke strijd te houden, een "Concertcommissie Hervormde Kerk Kampen", die als ordenend orgaan van Hervormde zijde, in het Kamper concertcircuit nog altijd uitstekend functioneert. Voor het overige, van het orgelgebruik in de zondagse eredienst valt minder strijd te melden dan van het concertfront. Ondanks de verdeeldheid van de Hervormde gemeente in "modaliteiten" (richtingsvarianten) werd het orgelspel van Willem Hendrik over het algemeen zeer gewaardeerd.

De veelvuldig onderscheiden organist van de Bovenkerk, die in kranteninterviews ken-

merkende uitspraken deed als "Ik kan niet smeulen, ik moet branden", "De lofzang heeft mijn hart gestolen" en "Zingen klinkt nergens mooier dan in de Bovenkerk" is ongetwijfeld mede een factor geweest tot het in Kampen uitzonderlijk talrijke kerkbezoek. Wat die onderscheidingen betreft was hij wel het meest "verguld" met de erepenning in goud van de stad Kampen (1992) en het ridderschap in de Orde van Oranje Nassau (1993).

Willem Hendrik Zwart was een bezeten muzikant, die evenveel hield van kerkelijk als van "concerterend" orgelspel. Het hoogleraarsgezin, dat vele jaren naast hem woonde, kon getuigen dat hij geen vrij uur thuis doorbracht zonder het klavier te beroeren. Hij is dan ook bijna "in het harnas gestorven". Toen een "harde" tv-interviewer hem over zijn ontslag als kerkorganist op 70-jarige leeftijd vroeg: "Vond u het nou eens geen tijd om er mee op te houden?" antwoordde hij vastberaden: "Nee". En bij een gevarieerde herhaling van die vraag bleef het: "Nee", tot de interviewer het opgaf. W.H. Zwart werd 71 jaar.

Rijk leven

Hij had een rijk leven van musiceren achter zich, waarin hij niet alleen het orgel en de piano bespeelde, maar ook koren dirigeerde. Hij, die nooit vakantie nam, maakte wel, al of niet met zijn koren, concertreizen naar het buitenland, zowel West-Europa als Australië, de U.S.A. en vooral Canada. Hij is door zijn concertreizen maar ook door zijn veelvuldig optreden in Kampen op allerlei hoogtijdagen een ware ambassadeur geweest; niet alleen voor het Bovenkerkorgel maar ook voor Kampen als orgelstad, en dat zindert nog na.

Alleen in zijn laatste levensjaren had hij genoeg van het concerterend reizen en trekken. Hij werkte liever thuis aan zijn boek met voorspelen en koralen over de Psalmen en "Enige Gezangen", bestemd als handreiking voor kerkorganisten, amateurs zowel als professionals. Helaas heeft hij zelf het boek niet meer kunnen voltooiën. Zijn zoons, vooral Everhard, zullen dat voor hem doen. In compositie-idiom loopt er een duidelijke lijn van vader Jan Zwart, via zoon Willem Hendrik naar kleinzoon Everhard. De zoons hopen het in mei 1998 gereed te hebben.

Wat wel klaar kwam, in 1995, was het unieke boek "Orgels en organisten in Kampen", auteurs W.D. van der Kleij en W.H. Zwart, waarin alle kerkorgels in de gemeente Kampen historisch en "organologisch" uitputtend doorgelicht zijn. Onder de talrijke geluidsdragers, met orgelspel van Willem Hendrik Zwart, neemt het cd-tje, dat het boek begeleidt en waarop deze "zijn" orgel nog zelf bespeelt, een bijzondere plaats in.